

НАРИСИ ІСТОРІЇ КИЇВСЬКОЇ ШКОЛИ ВЕТЕРИНАРНИХ МОРФОЛОГІВ

М. М. Стегней, кандидат ветеринарних наук

Подано відомості про діяльність і визнання Київської школи ветеринарних морфологів. Встановлено, що передумовою створення цієї школи були наукові досягнення професора Б.О. Домбровського у сфері порівняльної анатомії вентральних м'язів тулуба хребетних. У 1926 році визнано його наукову школу. Послідовником Б.О. Домбровського став В.Г. Касьяненко, завдяки його науковим здобуткам визнано Київську школу ветеринарних морфологів, яка продовжує своє існування і нині.

Ветеринарний інститут, кафедра анатомії, наукова школа, Київська школа ветеринарних морфологів.

Морфологія тварин являє собою сукупність наук, які мають спільний об'єкт дослідження – живі організми. Предметом морфології є, насамперед, зовнішня форма (конфігурація) тваринних організмів і їх органів, топографія органів і систем, які вони утворюють, потім зовнішня організація – будова органів з одноманітних чи різноманітних за клітинним складом тканин – і, нарешті, структура клітин і різних позаклітинних утворень, що беруть свій початок з клітин.

Одним із важливих завдань, що стоїть перед біологічною наукою нині і у майбутньому, є усунення розриву між морфологією і біологією, визначення справжнього відношення між формою і функцією. Історія морфології демонструє ті досягнення, протиріччя і помилки, через які йшла людська думка шляхом з'ясування цих відношень.

Мета дослідження - простежити історію заснування і діяльності представників Київської школи ветеринарних морфологів.

Матеріал і методи дослідження. У ході дослідження використано матеріали Державного архіву Києва, архівні справи кафедри анатомії тварин ім. акад. В.Г. Касьяненка НУБіП України та видання періодичної преси. Основою методологічного дослідження є фундаментальні підвалини наукового аналізу – принцип історизму та системності. При проведенні досліджень використано хронологічний та аналітичний методи.

Результати дослідження. На об'єднаному засіданні президій факультетських рад Київського університету-політехнікуму (14 березня 1920 року) ухвалено постанову про заснування ветеринарного факультету при цьому ж університеті. Однією з кафедр новоствореного ветеринарного факультету була кафедра анатомії, і її першим завідувачем був професор С. П. Дуброва [1]. Протягом перших 12-ти років мали місце часті зміни

завідувачів новоствореної кафедри: С. П. Дуброва (1920–1922 рр.), Ф. О. Цещківський (1922–1924 рр.), Б. О. Домбровський (1924–1929 рр.), М. Ф. Волкобой (1929–1930 рр.), О. О. Івакін (1930–1991 рр.), Д. П. Поручніков (1931–1932 рр.), В. Г. Касьяненко (1932–1952 рр.).

Саме В. Г. Касьяненко і став фундатором Київської школи ветеринарних морфологів. Наукові напрями досліджень її представників отримали схвалення на Всесоюзній конференції анатомів сільськогосподарських вузів (м. Москва, 1948 р.) та на V Всесоюзному звітні анатомів у Ленінграді (1949 р.).

Протягом цих років колектив кафедри працював над створенням умов для вивчення курсу анатомії на трупному матеріалі. Поряд з цим, колектив кафедри започаткував широкі наукові дослідження, особливо у період очолювання кафедри Б. О. Домбровським. Колектив кафедри працював у напрямі порівняльно-анатомічного вивчення вентральних м'язів тулуба хребетних.

До розробки наукової тематики кафедри професор Б. О. Домбровський, крім співробітників кафедри, залучав працівників інших кафедр інституту та студентів. Одержані матеріали були висвітлені у 26 публікаціях. На підставі робіт цього періоду професор Б. О. Домбровський створив загальноновизнану теорію філогенезу вентральних м'язів тулуба хребетних [2].

У липні 1929 р. професор Б. О. Домбровський залишив роботу на кафедрі й переїхав до новоствореного ветеринарного інституту в Алмати.

Починаючи з 1932 р. по 1952 р. кафедрою завідував В. Г. Касьяненко – доктор біологічних наук, професор (1938 р.).

Керований В. Г. Касьяненком колектив кафедри продовжував вивчення вентральної тулубової мускулатури ссавців (Касьяненко В. Г., Волкобой М. Ф., Отрошенко Г. М., Абелянц Г. С.), а з 1936 року розпочали вивчення головної кишки ссавців (спочатку Гіммельрейх Г. О., а потім і Чубар В. К.). З початку 1936 року закладаються основи нового функціонально-морфологічного напрямку локомоторного апарату ссавців (Касьяненко В. Г., Гіммельрейх Г. О.).

Касьяненко В. Г. проводив порівняльно-анатомічний аналіз суглобів стопи ссавців з метою вивчення характеру спеціалізації кінцівок і тулуба ссавців. На підставі аналізу численних видів тазових кінцівок різних видів тварин Касьяненко В. Г. проаналізував механізм утворення скакального суглоба з еволюційного погляду [3].

Крім вивчення скакальних суглобів копитних (кінь, корова, свиня), В. Г. Касьяненко досліджував суглоби доісторичних тварин України з геологічних фондів АН УРСР, внаслідок чого отримані нові дані про закономірності внутрішньосуглобових відповідностей, про судинний рельєф, особливості внутрішньосуглобових рухів і комбінованих рухах стопи копитних загалом.

У 1936 р. Г. О. Гіммельрейх порушив питання вивчення головної кишки у плані порівняльно-анатомічних особливостей її будови, а також її розвиток у ході онто- і філогенезу. Вивчаючи специфіку будови глотки

ссавців Г. О. Гіммельрейх встановив, що м'язи глотки, всупереч літературним даним, у різних груп ссавців мають чималі відмінності [4].

У 1940 р. Г. О. Гіммельрейх захистив кандидатську дисертацію «К сравнительной анатомии мышц глоточных стенок хищников».

Волкобой М. Ф. проводив порівняльно-анатомічне дослідження грудної стінки, а саме: специфіку будови зв'язкового апарату ребер у деяких ссавців. За проведеними дослідженнями встановлено наявність повної залежності між ступенем вираженості і топографією міжреберних пучків апоневрозу поперечних тулубових м'язів з одного боку та характером реберно-хребцевих та реберно-хрящових з'єднань – з іншого [5]. Крім того, М. Ф. Волкобой досліджував зовнішній косий м'яз живота у

22 ссавців і встановив, що м'яз має точки фіксації не лише на ребрах, але й на спинно-поперековій фасції через пучки міжреберного апоневрозу.

Наукові дослідження на кафедрі здійснювалися за традиційною тематикою, в тому ж морфофункціональному плані. Щоправда, напрям цих досліджень дещо змінився: вивчали деякі відділи ссавців як морфофункціональні цілісності. Широкі порівняльно-анатомічні зіставлення використовували для оцінки змін будови скелета та м'язів хребта, верхнього відділу тазової кінцівки і таза різних ссавців, а також черепа жуйних і свині. Одночасно вивчалися вікові зміни відповідних відділів тіла свійського бика. Це праці Г. С. Абелянца, П. О. Осинського, П. Я. Роговського, С. К. Рудика, В. С. Левчука.

У 1970 р. захистив кандидатську дисертацію С.К. Рудик «Возрастные и видовые особенности лицевого отдела черепа у домашнего быка», а у 1987 р. захистив докторську дисертацію «Подъязычный аппарат млекопитающих в свете его строения и функции».

Слід зазначити, що проведені С.К. Рудиком дослідження не обмежувалися лише вивченням під'язикового апарату, але і поширилися на інші складові переднього відділу головної кишки: язик, губи, щоки, щелепи, тверде і м'яке піднебіння. Це пояснюється тим, що всі органи еволюціонують не самі собою, а у нерозривному корелятивному зв'язку між собою.

Виходячи з особливостей будови скелета під'язикового апарату ссавців виділено 6 морфо-функціональних типів: примітивний (рептилійний) – характеризується тим, що гіоїдний відрізок складається з двох частин – кісткового кератогіоїда і хрящової гілки; напівжорсткий тип скелета під'язикового апарату має певну рухливість у межах гіоїдного рогу (комахоїдні, олені, порожнисторогі, китоподібні, мозолоногі); напівмобільний тип скелета під'язикового апарату має значну рухливість з'єднань жаберного рогу (зайцеподібні, білкоподібні, малий тушканчик, ондатра, хоботові, жуйні парнокопитні); мобільний тип властивий хижакам і ластоногим; м'язовий тип скелета під'язикового апарату характеризується прикріпленням під'язикового скелета до черепа за допомогою м'язів (примати, піщанка, єгипетський тушканчик, морська свинка, нутрія, щурі, лісова соня і золотистий хом'ячок); і

жорсткий тип характерний для тварин, у яких рухи між окремими елементами скелета зведені до мінімуму - непарнокопиті [6].

Висновок

Представники Київської школи ветеринарних морфологів працювали над вирішенням вузлових тем проблеми еволюції і функції апарату руху ссавців, а також вивчали питання будови головної кишки.

Список літератури

1. Волкобой М. Ф. О биоморфологии грудных стенок некоторых стенок некоторых млекопитающих: автореф. дис. на соискание ученой степени доктора биологических наук / М.Ф. Волкобой. – Державний архів м. Київ. – Ф. Р-1361, Вып. № 2, Ед. Хр. № 8. – 1940. – 15 с.
2. Отчет о научно-исследовательской работе за 1947 г. // Державний архів м. Києва. – Ф. Р-1361, Опись № 1, Ед. Хр. № 89. – 2 с.
3. Протоколы заседаний научной конференции института, посвященной XXX-летию Великой октябрьской революции, состоявшейся в период с 31 октября по 1 ноября 1947 г. // Киевский ветеринарный институт. – 1947. – С. 1–9.
4. Рудик С. К. Завжди перші / Станіслав Рудик. – К.: НУБіП України, 2010. – 229 с.
5. Рудик С. К. Подъязычный аппарат млекопитающих в свете его строения и функции // Рудик С.К. – К.: Национальный аграрный университет, 2001. – 320 с.
6. Стегней М. М. Історія лікувальної справи тварин Київщини (кінець XIX – початок XX ст.): дис... канд. вет. наук: 16.00.02 «Патологія, онкологія і морфологія тварин» К., 2006. – С. 148 – 162.

Представлены сведения о деятельности и признании Киевской школы ветеринарных морфологов. Установлено, что причиной создания этой школы были научные достижения профессора Б.А. Домбровского в области сравнительной анатомии вентральных мышц туловища позвоночных. В 1926 году признали его научную школу. Последователем Б.А. Домбровского стал В.Г. Касьяненко, благодаря его научным достижениям признано Киевскую школу ветеринарных морфологов, которая продолжает свое существование и сейчас.

Ветеринарный институт, кафедра анатомии, научная школа, Киевская школа ветеринарных морфологов.

Posted information on the activities and recognition of the Kyiv School of Veterinary morphologists. Found that a prerequisite for the creation of this school were scientific achievements of Professor V. O. Dombrowski in the direction of comparative anatomy of vertebrates ventral muscles of the trunk, where in 1926 recognized his scientific school. Follower V. O. Dombrowski was V. G. Kasyanenko, where thanks to his scientific achievements and recognized the Kiev School of Veterinary morphologists that continues to exist today.

Veterinary Institute, Department of Anatomy, School Research, Kyiv School of Veterinary morphologists.